

Bílovka – vytvořené meandrující koryto v loukách. Dobře patrný je široký přímý pás po odstraněné oderské hrázi v levé části snímku. Foto: TV Polar

Revitalizace Bílovky v CHKO Poodří

Petr Birklen, Radim Jarošek

Ve čtvrtek 10. října 2013 se poblíž Jistebníka odehrála pro přírodu CHKO Poodří velmi významná událost. Do nového koryta revitalizované Bílovky byla vpuštěna voda a byla tak slavnostně ukončena akce s názvem „Revitalizace Bílovky v CHKO Poodří“.

Pro zachycení časového rámce se vraťme v čase zpět do počátku 60. let 20. století. V časopise Bílovecko tehdy vyšel článek Radimíra Prokopa „Regulační úpravy a přeložení dolního toku Bílovky do nového koryta“, který zachycuje dobové okolnosti. V textu se mimo jiné uvádí: „V současné době, kdy usilujeme o plynulý vzestup naší zemědělské produkce, má mimořádnou hospodářskou oprávněnost zúrodňování málo výnosných zemědělských pozemků, které z nejrůznějších příčin nemohly být dosud náležitě využity. Je proto samozřejmě, že třetí pětiletý plán přikládá těmto snahám patřičný zájem a počítá se získáním značných

ploch úrodné půdy. Rovněž Ostravský kraj hodlá zde uplatnit podle místních podmínek své skryté možnosti, jak je toho důkazem i úprava dolního toku Bílovky ve Studénce.

Od zmíněného vodohospodářského díla se očekává velký přínos především zemědělské produkci bíloveckého okresu, která plní důležité úkoly v zásobování ostravského obyvatelstva potravinami. Bude získána další orná půda a o výnosné louky též rozšířena krmivová základna, humusovitých látek se použije k zakládání kompostů a postupně k zúrodňování těžké jílovité půdy. Kromě snížení hladiny spodní vody

se definitivním spoutáním potoka v dolním toku omezí škody na rybníčném hospodaření a zvýší dosavadní hektarové výnosy. Škodlivé záplavy Bílovky upadnou brzy v zapomenutí.

Regulační práce byly zahájeny v listopadu 1959, celé dílo by mělo být dáno do provozu do konce roku 1960.“

Připravované dílo bylo skutečně dokončeno a v 80. letech dokonce rozšířeno o mohutnou hráz, která zabraňovala rozlívům z Odry. V jejím záhrází vznikla rozlehlá plocha vyřazená z přirozené inundace a luční porosty tam byly z velké části přeměněny na ornou půdu.

Od studie po realizaci

V roce 1991 byla zřízena chráněná krajinná oblast Poodří. O rok později byl Vládou ČR přijat Program revitalizace říčních systémů (PRŘS) a říčka Bílovka se dostala „do hledáčku“ ochrany přírody jako adept na revitalizaci. Důvody byly nasnadě – protéká přírodně cenným územím CHKO Poodří, širokou nivou bez zástavby a téměř bez inženýrských sítí. Bylo zřejmé, že svým rozsahem půjde o technicky a investičně dosti náročnou akci. Její přípravy začaly navíc v době, kdy u nás byly jen malé zkušenosti s revitalizacemi toků.

V červenci 1997 zasáhla Morava a Slezsko „povodeň století“, po níž se rozeběhly diskuze o tom, jak snížit dopady povodní a úvahy o využití potenciálu říčních niv jako území pro přirozený rozliv.

Jak bylo řečeno, Bílovka se k revitalizaci a obnově rozlívů nabízela. Prvním krokem bylo zpracování studie „Revitalizace Bílovky v CHKO Poodří“ firmou Hydroeko v roce 1999. Nastalo období jednání Správy CHKO Poodří se správcem toku Povodím Odry, které vyústilo v souhlas s revitalizací a v roce 2000 byla podána žádost do PRŘS na zpracování projektové dokumentace. Nositelem akce se stal podnik Povodí Odry.

Častou komplikací u akcí podobného rozsahu bývají složité majetkové vztahy k pozemkům. Zde byly o to větší, že šlo nejen o samotný tok, tedy linii, ale i o hráze a celé rozlívivé území. Jediným řešením bylo zpracování jednoduché pozemkové úpravy, jejímž zadavatelem bylo

Ministerstvo zemědělství prostřednictvím Pozemkového úřadu Nový Jičín. Pozemková úprava probíhala od února 2002 do prosince 2003 a bylo v ní vypořádáno několik set parcel na ploše 142 ha. Výsledkem bylo nové uspořádání pozemků – vlastníkem parcel pod budoucím meandrujícím tokem Bílovky se stala Agentura ochrany přírody a krajiny a byl vyřešen přístup k pozemkům pro další majitele.

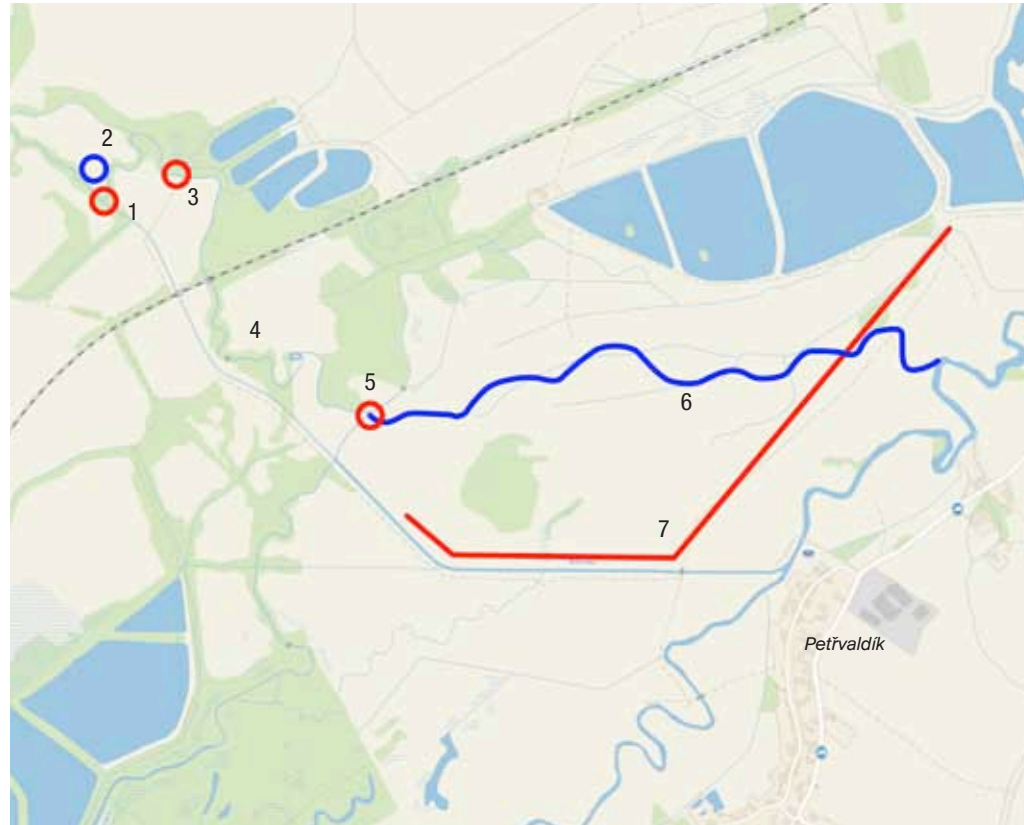
Po dokončení projektové dokumentace, kterou prováděl Ateliér Fontes s. r. o., se přistoupilo k žádosti o vydání územního rozhodnutí a následně stavebního povolení. PRŘS od r. 2007 nahradil a rozšířil Operační program Životní prostředí, do něhož podnik Povodí Odry připravil žádost o financování. Ta byla úspěšná a na jaře 2011 bylo přistoupeno k realizaci, kterou provádělo sdružení firem Rovina – Talpa – RPF. Na konci září 2013 pak byla stavba ukončena.

Revitalizační opatření

Revitalizace Bílovky je dosti komplikovaný projekt, který se snaží nalézt rovnováhu mezi podporou přírodních procesů a lidskými aktivitami v území. Hlavním smyslem projektu byla obnova přírodního koryta toku v CHKO Poodří a obnova vodního režimu navazujících luk a lužních lesů.

V loukách bylo vytvořeno zcela nové zemní, nijak neopevňované koryto o délce 2 300 m, které ústí do Odry a proti proudu navazuje na zachovalý, ale od toku odříznutý fragment staré Bílovky. Hledání stopy nového koryta bylo jako pátrání v paměti krajiny. Původní trasa Bílovky se nedochovala ani v historických mapách. Volně meandrující koryto má miskovitý profil a hloubku odpovídající hladině tzv. 30 denní až jednoleté vody.

Cílem modelace nového toku nebyla jeho finální podoba, naopak jde o iniciační stav a do budoucna se počítá s tím, že trasa a tvar se v průběhu let vlivem působení povodňových průtoků dotvoří do podoby odpovídající místním podmínkám. Při pozemkové úpravě bylo proto pamatováno na dostatečně široký pás pozemků pro revitalizaci, který bude sloužit volnému vývoji koryta (5–10 m na každém břehu), aniž by bylo nutné jej nějak směrově korigovat. Navržené koryto by mělo převádět „běžné“ průtoky, za zvýšených průtoků a za povodní

Přehledná mapa revitalizačních opatření – 1. rozdělovací objekt, 2. tůň, 3. jez s rybím přechodem, 4. původní koryto, 5. shybka s Mlýnkou, 6. nově vyhloubené koryto (trasování je orientační), 7. odstranění hrází (mapový podklad: www.mapy.cz).

by mělo docházet k jejich vyběření na okolní louky, což je v oblasti Poodří běžný jev.

Mnohem více k obnově celkového vodního režimu krajiny přispělo další z rozsáhlých revitalizačních opatření – odstranění protipovodňových hrází (celkem cca 2 200 m). Odstranění hrází zvýšilo retenční schopnost území v Poodří. Provedení podobných opatření na jiných tocích v budoucnu může v součtu významně příznivě ovlivnit zadržení vody za povodní a přispět ke zpomalení nástupu a mohutnosti povodňové vlny. Tato část projektu revitalizace je rovněž zajímavým precedentem i z hlediska vodoprávního, neboť se na mnohých jiných lokalitách ukazuje, že odstranění protipovodňových hrází je nesnadné. V tomto směru nejsou vodoprávní úřady vybaveny dostatečnou zkušeností jak v těchto případech postupovat a z obav z možných komplikací se takovým opatřením brání (někdy i s podporou správců vodních toků). Dokonce se objevují námitky, že odstranění hrází přispěje ke zhoršení odtokových poměrů v území.

V případě Bílovky ovšem vodoprávní úřad zvážil původní účel vodního díla a s ohledem na současný režim využití území v CHKO odstranění hrází povolil. Z hlediska odtokových poměrů je takový postup logický, neboť rozlivem dojde ke zpomalení odtoku povodňových vod a jejich částečnému zadržení ve zpřístupněné nivě.

Koryto staré Bílovky, fragment původní podoby Bílovky, bylo při revitalizaci napojeno na tok a zprůtočněno odstraněním spadlých kmenů. Celková délka tohoto úseku činí 2 200 m a o zásobení vodou se stará mohutný rozdělovací objekt, který dělí průtoky mezi upravené koryto Bílovky a revitalizovanou část. Projekt neřešil odstranění napřímeného a technicky upraveného koryta Bílovky. To zůstalo zachováno a kolem něj byla z projektu provedena jen výsadba břehového porostu. Ponechání regulovaného koryta Bílovky jako částečně protékajícího se může jevit s ohledem na účel revitalizace jako sporné, nicméně v době přípravy stavby se jednalo o zásadní podmínku správce toku, která byla

odůvodněna vodohospodářským významem napřímeného koryta, které slouží pro odvádění vod z meliorací. Z biologického hlediska se i toto ponechané technické dílo v rámci revitalizace uplatní. Částečně protékající koryto se může z důvodu změny průtokového režimu a jeho zarůstání stát zajímavým biotopem a trdlišťem typických druhů ryb, které zde budou migrovat z Odry.

Další péče

První fáze revitalizace Bílovky je u konce, ty další jsou už jen na přírodě. V průběhu času jistě vyvstanou různé problémy, vždyť jde svým pojetím o novátorskou a poměrně rozsáhlou akci, která sebou nesla mnohé projekční a technické obtíže.

Rok provozu již některé ukázal – bude zapotřebí „vyladit“ rozdělování průtoků, zabývat se funkcí rybiho přechodu, věnovat se systému odvodňovacích kanálů napojených na tok, péči o luční porosty, které jsou ovlivněny změnou vodního režimu.

Významnou novinkou pro ochranu přírody bude, že se AOPK ČR stane správcem revitalizovaného úseku toku. Skutečnost, že agentura vlastní většinu pozemků pod revitalizovaným korytem a že se tok nachází v CHKO, této nové roli agentury přímo nahrává. Po analýze zbytkových povinností agentury při správě toku se sice ukazuje, že po zajištění povinností vlastníka vodního díla Povodí Odry s. p. bude tato role spíše formální, nicméně významně změní postavení Povodí Odry s. p. a AOPK ČR. V současné době již pracovníci Povodí Odry s. p. a AOPK ČR zpracovávají plán péče o revitalizovanou Bílovku, který se bude podrobně zabývat managementem toku. Plán péče bude důležitým technicko-provozním podkladem pro další péči o vodní tok. Budoucí úzká spolupráce by měla být přínosem nejen pro revitalizaci Bílovky, ale také pro podobná opatření v regionu, a to i mimo revitalizační projekty.

Bílovka tak může být začátkem příběhu správné a udržitelné péče o vodní toky a krajinu vůbec, kde stejnou roli hrají zájmy člověka i přírodní procesy.

Autoři pracují v AOPK ČR, Správa CHKO Poodří

Regulovaný tok Bílovky u soutoku s Odrou v r. 2011

Na rozdělovacím objektu se dělí průtoky do obou větví Bílovky

Jez s rybím přechodem

Záběr na koryto v průběhu prací

Zvýšený průtok v revitalizovaném toku po vydatnějších srážkách

Součástí akce bylo vytvoření několika tůní. Fota: Radim Jarošek